Navoiy davlat pedagogika institute Xorijiy tillar fakulteti Ingliz tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi 2-kurs "A"guruh talabasining "Etika-estetika" fanidan bajargan

REFERAT

Bajardi: Bo'ronova N

Tekshirdi : Turobova Sh

Navoiy 2014

Zardushtiylik dini va uning muqaddas kitobi “Avesto”

Reja:

1. ***“ Avesto” Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi.***
2. ***Zardushtiylik dinining paydo bo’lishi***
3. ***Zardushtiylik dini va uning mohiyati***
4. ***“Avestoning ” mohiyati***
5. ***“Avesto” dagi talimotlar***
6. ***“Avesto” ni dunyo bo’ylab o’rganilishi***

Avesto

"Avesto" qayerda paydo bo'lgan? Bu savol azal-azaldan olimlarni juda qiziqtirib kelgan. Lekin olimlar buning ham uddasidan chiqdilar, ya'ni uni qayerda paydo bo'lganligini aniqladilar. Eng qadimiy, mo'tabar qo'lyozma Xorazmda vujudga kelgan. Avestoshunos olimlarning aniqlashicha, Eron, Ozarbayjon, Afg'oniston va O'rta Osiyo xalqlarining birinchi yodgorliklaridir.''Avesto'' da nimalar haqida ma'lumot berilgan degan savol tug'ilishi mumkin? Avvalambor bu kitobda hozir aytgan xalqlarning madaniyati, urf-odatlari, tabiati va ko'plab fikrlarini bayon etilgan. Bu kitob eski pahlaviy ya'ni sanskrit tiliga yaqin bo'lgan tilda bitilgan . Kitob boshqa tillarga juda ko'plab tarjima qilingan va "AVESTO" kitobini o'rganishga ya'ni qiziqishga olib keldi. "Avesto"dagi ko'plab va muhim ma'lumotlar asosan o'g'zaki tarzda avloddan – avlodga o'tib kelgan .Ma'lumotlarga qaraganda, bu kitob ahomoniylar sulolasi poytaxti Sheroz yaqinidagi Taxti Jamshidda saqlangan . "Avesto" dagi ma'lumotlarning qadimgi qismi eramizdan avvalgi 3000 – 2000 yillarga tegishli deb taxmin qiladi olimalar". Podshoh Doro Ibn Doro xazinasida 12 ming qoramol terisiga tilla bilan bitilgan. Iskandar (Aleksandr Makedonskiy) esa bu yurtga bostirib kelgan va otashxonalarni vayron qilib, Zardusht diniga e'tiqod etuvchi xalqni taziyq ostiga olib , ularni o'ldirib yuboradilar.

Shuning uchun ham “Avesto” ning 3/5 qismi yo’qolib ketdi. Lekin, Iskandar(Aleksandr Makedonskiy) falsafa, tibbiyot, astronomiyaga tegishli qismini saqlab qolgan. Bu qo’lyozmalardan keng foydalanilgan va uni yunon tiliga tarjima qildirgan. Iskandarning hukmronligi tugagach , miloddan avvalgi 250-yilda Arshohiylar davrida “Avesto” yana yo’qotilgan qismlari tiklangan va yangi matnlar bilan to’ldirilgan. Bu voqea eramizdan avvalgi III asrida sosoniylar podshosi Shopur davriga kelib, to’la kitob holiga keltirilgan. Eron va Turon zaminining bosib olinganligi sababdan zardushtiylik dini ta’qibga olindi va islom dinini joriy etishga kirishildi. Islom dinini qabul qilishga majbur etilgan va qabul qilmaganlari esa Hindistonga qochib ketib shu yerda jon saqlaganlar. Hammamizga ma’lumki , hozirda ham Hindistonning Bombay va Gujarot viloyatlarida yashaydigan aholi bu dinga e’tiqod qiladi va zardushtiylikka amal qiladilar . Ular “Avesto”ning bir qismini saqlab kelmoqdalar. Bu kitob birinchi bora 30 ta kitobdan , keyin 21 ta kitobdan iborat edi.

Bizgacha bu kitobning 4 tasi saqlanib qolgan. Bu kitoblar quyidagilar: 1.“Vadovdot” (Vendidat) deyiladi. Bu kitob 22 bobdan iborat bo’lgan holda, payg’ambar Zardusht va xudo Ahura Mazdalarning savol- javoblari bayon etilgan . Ikkinchi kitob esa , “Yasna” deb ataladi . Bu yerda asosan Zardushtning xatlari va 72 ta ”Ha” degan bashoratlardan iborat.

Uchinchi kitob, “Vispart” deb nomlanadi va 24 bobdan iborat.Upand-nasihatlaryig’indisidan tashkil topgan. To’rtinchi kitob esa, “Bundaxash” (YASHTA) deyiladi . bundaAhuramazdaning zolim kuchlarga qarshi kurashda

ulug’lovchi 22 ta qo’shiqdan tashkil topgan. “Avesto”ko’p xudolikdan yakka xudolikga o’tish davrida vujudgakelgan.Bukitobda aytilishicha olam ikki asos, ikki ibtido, ya’ni yorug’lik va zulmat, yaxshili va yomonlikning kurashishidan iborat deyiladi. “Avesto” bizning qadim tariximiz va ma’naviyatimiz demakdir. Shu munosabat bilan O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi UNESKO boshkonferensiyasining 1999 – yil noyabr oyida bo’lib o’tgan sessiyasi qaroriga muvofiq, 2001 – yilning oktabr oyida “Avesto” yaratilganligining 2700 yilligi nishonlash to’g’risidaqarorqabulqilindi.

O’zbekistonda ham “Avesto” ni o’rganish davom etmoqda.“Avesto” kitobini o’rganish , tajribalar bizga juda ko’p ma’lumotalrni oshkora qilib berdi.

Shunga binoan, Prezidentimiz shunday fikr bildirdilar :“Avesto” bundan XXX asr oldin muqaddam ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan ma’naviy, tarixiy merosidir".

Avesto haqidagi eng muhim tadqiqotlardan biri “Din amallari” asarlarida aytilib o’tilgan. Bunda Avestoning 21 kitobi mazmuni sharhlab berilgan. Bu sharhlarshulardaniborat:

- savodlikishlar yo’riqnomasi;
- diniy marosimlar va rasm – rusmlar qoidasi;
- zardushtiylik ta’limoti asoslari;
- dunyoning Ahura-Mazda tomonidan yaratilishi;
- oxirat kuni va undagi hisob – kitob;
-falakiyot;
- ijtimoiy – huquqiy qonun – qoidalari;
- zardushtning tug’ilishi va bolaligi;

- haq yo’lini tutishi;
- jamiyat a’zolarining haq – huquqlari;
- dev, jinlar kabi yozuv kuchlarga qarshi o’qiladigan duolar, amallar.

Avesto o’sha davrlar tarixi , madaniyati haqida ma’lumot beruvchi qomusiy asardir . U pahlaviy tiliga tarjima qilingan va unga sharhlar yozilgan. Unga yozilgan sharhlar “Zend Avesto“ nomi bilan mashhur. Markaziy Osiyoga arablar kirib kelishi bilan zardushtiylik diniga sig’inuvchilar taqib ostiga olingan.

Shu tarzda u asta – sekin O’rta Osiyo xalqlari orasida iste’moldan chiqa borgan.

Eron xalqlarining eng qadimgi mitralari Mitra, Anaxita, Osha va Ardvissuralar to’g’risidagi miflarning mazmunlari, sarguzashtlari haqida turli va mattiqiy dostonlar mavjud. Ulardan birida Mitra haqida quyidagicha dostonlar yaratilgan:

Mitra qo'sh otli aravasida, musallah holda goh el –yurtni balo-qazolardan asrar va vatanparvarlik ko’rsatar, goh

Ahuru-Mazdadan mahf etar va hammani xursand etar edi.

Asqar Mahkamning ruschadan o’girgan tarjimasini keltirib o’tamiz. U quyidagicha:

Epchilardan epchilroq Mitra,
Ahl saxl ichida mumtoz,
Dovyuraklar ichida she’rdir ,
J asurlardan jasoratliroq.
Yashnatadilar , gurkitadilar ,
To’kinlar yaratguchidir
Ko’rkam hayot ayladi in’om
Haqiqatga hokimlikni ham.

Rizoiy, Bahromiy, Meriboyslar 1 million she'rning hammasi zardushtning qalamiga mansub deyishsa boshqalari esa, qadimiy ijod mevasi , degan fukrlarini bayon
etishgan. (*"San'at "1991 yil , N-6 , 24 bet*).
"Avesto" (asli Ovasto) – zardushtiylik (zaroastrizm) dinining muqaddas kitobi O'rta Osiyo, Ozarbayjon ,Eron xalqlarining qadimgi davrdagi ijtimoiy – iqtisodiy hayoti, diniy qarashlari , olam to'g'risidagi tasavvurlari , urf-odatlari , ma'naviy madaniyatini o'rgan- ishda muhim va yagona manbadir. "Avesto" tarkibiga kirgan materiallar , olimlarning isbotlashlaricha ,qariyib 2- ming yil davomida (mil.av 3-ming yillik - 2-ming yillik boshlaridan milodning boshlarigacha) vujudga kelib, avlodan –avlodga og'zaki ko'chib kelgan .
Uning ko'p qismlari yo'qolib ketgan, uning taxminan yettidan bir qismi saqlanib qolgan va mil.av 3-asrda Arshakiylar davrida to'planib kitob qilingan . "Avesto" fanda uch qismga ajratiladi:
1. Eng tarixiy qismi. Mil. avvalgi 3-ming yillik oxirlari va 2-ming yillikda vujudga kelgan Yashtlar; ularda sinfiy jamiyatdan ilgarigi qabilaviy e'tiqodlar ,ko'p Xudolik tasavvurlari o'z ifodasini topgan.
2. Bu qismi Gotlar deyiladi. Unda xudo Axura Mazda haqidagi ta'limot o'z aksini topgan. Bu kitob mil . avVI-asrda yashagan Zaratushtra (Zardusht) ijodiga mansub deb taxmin qilinadi.
3. Qadimiy ko'p xudolik g'oyalari va Yakka xudolik g'oyalri o'rtasidagi kurash sharoitidagi mil .av. 5-asrda har ikkalasini kelishtiruvchi mazdayasna

(mazdaiylik)ta’limoti shakllari va bu “Avesto” ta’limotining asosiy va oxirgi qismi hisoblanadi. Bu voqea eramizdan avvalgi III asrda sosoniylar podshosi Shopur davriga kelib , to’la kitob holiga keltirilgan .Eron va Turon zaminining bosib olinganligi sababdan zardushtiylik dini ta’qibga olindi va islom dinini joriy etishga kirishildi. Islom dinini qabul qilishga majbur etilgan va qabul qilmaganlari Hindistonga qochib ketib shu yerda jon saqlaganlar. Hammamizga ma’lumki, hozir ham Hindistonning Bombay va Gujarot viloyatlarida yashaydigan aholi bu dinga e’tiqod qiladi va zardushtiylikga amal qiladilar.

Ular “Avesto”ning bir qismini saqlab kelmoqdalar. 30 ta kitobdan keyin 21 ta kitob va shulardan keyin bizgacha bu kitobning 4 tasigina saqlanib qolingan. Bundan tashqari o’sha davrning adabiy tili hisoblangan pahlaviy tiliga tarjima qilinib, asosiy matnga keng sharhlar yozilgan. Bular “Zend” nomi bilan bizga ma’lum. “Avesto” katta hajmda bo’lganligi uchun ”Kichik Avesto” yaratilgan. “Kichik Avesto”da “Katta Avesto”dan tanlab olingan duolar to’plamidan iborat bo’lgan, VII asrda sosoniylar davlati mag’lubiyatga uchrab , Eron va O’rta Osiyo arablar tomonidan bosib olinganligi haqida ma’lumotlar berilgan. Zardushtiylik dinini siquvga olishgandan keyin,

“Avesto”ning ko’p qismlari unutilgan va yo’qolib ketgan.

"Avesto" bizgacha yetib kelgan Yasht, Vispard, Videvdot, Yasna nomlari bilan bog’liq bo’lgan ma’lum bo’laklardan iborat.

”Avesto” qadimiy kishilarning dunyoqarashi va ideallarini, huquqiy va axloqiy kodekslarni o’z ichiga olgan.

«Avesto» — jahon madaniyatining, jumladan, Markaziy Osiyo va Eron xalqlari tarixining qadimgi noyob yodgorligidir. Zardushtlik e'tiqodiga amal qiluvchilarning muqaddas kitobi sifatida Yagona Tangriga topinish shu ta'limotdan boshlangan. Bu kitob tarkibi, ifoda uslubi va timsollar tizimi bilan adabiy manbalarga yaqin turadi. «Avesto»da tilga olingan joy nomlari (Varaxsha, Vaxsh)dan kelib chiqib, uning Amudaryo sohillarida yaratilgani aniqlangan.

Shu asosda uning vatani Xorazmdir degan qarash mavjud. «Avesto» oromiy va pahlaviy yozuvlari asosida yaratilgan maxsus alifboda dastlab to'qqiz ho'kiz terisiga yozilgan. Ilk nusxalari asosida sosoniylar (mil. ol. 7-3 asr) davrida 21 kitob holida yig'ilgan, bizgacha ularning chorak qismi yetib kelgan. Tiklangan matnga «Zand» nomi bilan sharhlar bitilgan.

«Avesto» to'rt qismdan iborat:

Yasna («Diniy marosimlar»),

- Yasht (ma'no jihatdan Yasnaga yaqin),
- Visparad («Barcha ilohlar haqidagi kitob»),
- Vendidad («Yovuz ruhlarga qarshi qonunlar majmuasi»).

Yasna tarkibiga kirgan madhlar «Gatlar» (ayrim manbalarda «gohlar») deb nomlanib, ularni Zardustning o'zi yozgan deb taxmin qilinadi. Gatlar tarkibida Jamshid (Yima), Gershasp, Afrosiyob (Alp Erto'nga) kabi afsonaviy qahramonlar hayoti lavhalari uchraydi. «Avesto» insoniyat sivilizatsiya tarixining ilk sahifalarini

tashkil etgani uchun jahon olimlarining e'tiborini tortgan. U haqda F.Nitsshe, F. Shpigel, A. Mayllet, V. Bartold, E. Bertels, Yan Ripka, O. Makovelskiy, I. Braginskiy v.b. xorijiy olimlarning tadqiqotlari mavjud. O'zbekistonda «Avesto»ni o'rganish qadimdan boshlangan. Abu Rayhon Beruniy, Abu Jafar Tabariy,

Abu Baxr Narshaxiy asarlarida «Avesto» ta'limotiga va unda tilga olingan timsollarga murojaat mavjud. Bu nodir ilmiy asarlarning qo'lyozma va bosma nusxalari O`R FA ShI jamg'armasida saqlanadi. Hozirgi o'zbek olimlari A.Qayumov, H. Homidov, M. Is'hoqov, N. Rahmonov v.b.ning ilmiy tadqiqot va maqolalari e'tiborli.

O'zbekiston Respublikasi hukumatning qarori bilan 2001 yilda «Avesto»ning 2700 yilligi nishonlandi. «Avesto» vatani Xorazmda bog' barpo qilindi, asarning o'zbek tilidagi tarjimalari chop etildi, u haqda yangi tadqiqotlar yuzaga chiqdi.Mazdayasna dini miloddan avval 1500 yillarda Hazrati Zardusht Payghmbar taraflaridan asos solingandir.U zot Horazm vohasida tughilgan.Otasi Pourushpa Spitama va onasi Dughodwa bolghan.Uning yoshligi Bakhtriyona ,yani Turonda otghan.Hazrati Zardusht 40 yoshga kirganda unga ilk bor Olloh tarafidan vahiy kelgan.Qadimgi paytlarda bizning ajdodlarimiz Ollohni Ahura Mazda deb atashgan.Bu degani hozir atab bolmaydi Ul zotni bunday deb degani emas.Olloh va Ahura Mazda nolari bir biriga tengdir.Ularni farqlari shundaki Ollohi arabchasiga Hudo deganidir Ahura Mazda esa eronchasiga Hudo deganidir.Bir kuni hazrati Zardusht daryo boyida tahorat qilyotganda,osmondan nur kelgan,va bu nurdan

Hazrati Vohu Manah Ollohni farishtasi kelgan.Va Vohu Manah Zardushtni osmonga olib chiqib ketgan.U yerda u Zardushtni Ahura Mazdani yoniga olibborgan. U yerda Buyk Hudo Ahura Mazda Hazrati Zardushtga uni Ollohni Payghambari bolib tanlanganini aytgan.Keyin esa Hz. Zardusht eski kuphudochilik diniga qarshi chiqib oz targhibotini boshlagan.Lekin uni halq tushunmasdan Turondan quvghin qilgan.Ammo Hz. Zardusht Qovi

Vishtaspa shohni yoniga borib Ahura Mazda vahiy haqida soylagan shundan keyin Qovi Vishtaspa ham uni dinini qabul etgan.Lekin uni shoh odamlari kora olmasdan Hz. Zardushtga qarshi fitna yushtirib uni zindinga tashlatirishgan.Lekin bir kun shoh Vishtaspaning oti kasal bolib qolganda butun davlatda hech kim uni tuzata olmagan.Shunda Hz. Zardusht shuni eshitib uni tuzatish ihtiyorini aytgan.Shundan keyin u borib shohni otini Ollohdan izn sorab tuzatgan.Va Qavi Vishtaspa undan kechirim sorab uni ozod etghan.Buni eshitgan Turonlilar Eronga hujum qilishni boshlashgan.Lekin bu hujmga qarshi Vishtaspa chiqa olgan.Undan keyin 73 yoshida Zardusht payghambar Ollohga nomoz qilyayotganda bir Turoniy arafidan oldirilgan.Hush kelibsiz aziz dostlar Mazdayasna dinini ozbek sahifasiga.Mazdayasna dini Ozbekiston hududida shakllangan keyin esa Eron tarafida rivojlangan.Uning asoschisi Hazrati Zardusht Spitama bolib, u miloddna avval 1500 yil oldin Horazm taraflarida yashagan.Ushbu sahiifada Mazdayasna dinini asos berilgan kunidan boshlab shu kungacha tarihiorganiladi,uning muqaddas kitobi bolmish Avesto chuqur organiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dinshunoslik tarixi   8-sinf darsligi

2 . Dinshunoslik asoslari   o'quv qo'llanma

3.   I.A Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch"

4. Mo'minov "Dinshunoslik asoslarini o'qitish va o'rganishning yagona konsepsiyasi"